

Beyond the Urban – Tine Segers

Steden zijn in trek. Ze zijn het centrum van ongekeerde groei, tomeloze verjonging, innovatie en creatieve ontwikkelingen. Ruimtelijke praktijken focussen zich dan ook al decennia op ‘stad maken’, als oplossing voor de globale uitdagingen.

Voor velen is wat buiten een stedelijke omgeving valt -de dorpen en het platteland- een plek van stilstand. In de beeldvorming bestaat een idylle van het ongerepte landschap, een plek voor rust of reflectie, maar ook een zweem van artistieke armoede en culturele kaalslag omheen. Rijkdom, vooruitgang en clusters van innovatieve industrieën worden gelinkt aan de graad van urbanisatie. Een lage verstedelijkingsgraad of het afnemen van verstedelijking - stedelijke of regionale krimp- staat gelijk aan achteruitgang: sluiten van voorzieningen, afbouwen van openbaar vervoer, leegstand,... . Het platteland is een context die op vele plekken vergrijst en krimpt. Toch doen we hiermee het platteland tekort.

Deze paper kadert drie creatieve praktijken en hun houding ten opzichte van de dorpen en het platteland: Office for Metropolitan Architecture (OMA), public realm artist Kathrin Böhm en kunstenaar Gert Robijns. Het zijn praktijken die zelf een boost krijgen van platteland, of die de periferie van nieuwe impulsen voorzien. Hoe gaan ze tewerk? Wat leren ze over de context? Hoe gedragen ze zich ten opzichte van nieuwe vraagstukken? Tot slot, wat leren ze voor plannen voor de toekomst van de periferie?

De paper is gebaseerd op een publieke avond in maart 2018 waarop de drie praktijken een aantal standpunten presenteerden en in gesprek gingen over hun praktijk.

Beyond the urban

The creative potential of the periphery

Tine Segers

Er is niet één platteland, één begrip van het dorp. Om te kunnen plannen hebben we een gedifferentieerd en genuanceerd beeld nodig van wat er ‘achter de stad’ ligt.

Creatieve praktijken maken ruimte en beïnvloeden het gedrag op plekken, zonder verbonden te zijn aan institutionele kaders.

‘Ruimte maken’ gebeurt via complementaire praktijken: een context verkennen, werken met respect voor het aanwezige, observeren en kritisch reflecteren.

Beyond the urban

The creative potential of the periphery

Steden zijn in trek. Ze zijn het centrum van ongekeerde groei, tomeloze verjonging, innovatie en creatieve ontwikkelingen. (Rantisi, 2006, Florida, 2014) Ruimtelijke praktijken focussen zich dan ook al decennia op ‘stad maken’, als oplossing voor de globale uitdagingen. Steden beslaan 3% van het aardoppervlak (UN), en met een groeiende wereldbevolking zijn ze de plek voor oplossingen voor de toekomst.

Voor velen is wat buiten een stedelijke omgeving valt -de dorpen en het platteland- een plek van stilstand. In de beeldvorming bestaat een idylle van het ongerepte landschap, een plek voor rust of reflectie, maar ook een zweem van artistieke armoede en culturele kaalslag omheen. Rijkdom, vooruitgang en clusters van innovatieve industrieën worden gelinkt aan de graad van urbanisatie (Bourdieu, 1983, Rantisi, 2006). Een lage verstedelijkingsgraad en het afnemen van verstedelijking -stedelijke of regionale krimp- staat gelijk aan achteruitgang: sluiten van voorzieningen, afbouwen van openbaar vervoer, leegstand,.. Het platteland is de context die op vele plekken vergrijst en krimpt (Oswalt, 2005) Toch doen we hiermee het platteland tekort.

Achter de stad

De opdeling tussen de stad en ‘wat erachter ligt’, vraagt om een specifieke verhouding van de stad tot de dorpen en het platteland. (Woods, 2000) Aan de ene kant staan de dorpen en het platteland voor even grote uitdagingen als de steden. Het zijn de aangewezen plekken voor voedselproductie, energiewinning, biodiversiteit en recreatie voor de dichter bevolkte gebieden. (Woods, 2000) Dit brengt urgente ontwerpvragestukken met zich mee. Aan de andere kant blijven ook leefomgevingen en gemeenschappen op zichzelf die constant in verandering zijn, waarbij het plannen en ontwerpen aan het platteland en de dorpen nog vaak met te weinig kennis en vanuit een perspectief van verlies worden benaderd. (Thissen, Loopmans, 2013) Dit zijn uitdagingen waar zowel toegepaste als autonome makers zich in vastbijten.

Deze paper bespreekt het platteland en de dorpen aan de hand van drie creatieve praktijken en hun houding ten opzichte van de context: het Nederlandse Office for Metropolitan Architecture (OMA), de Duits-Britse public realm artist Kathrin Böhm en Belgisch kunstenaar Gert Robijns. Het zijn praktijken die zelf een boost krijgen van platteland, of die de periferie van nieuwe impulsen voorzien en complementair zijn wat betreft aanpak. Hoe gaan ze tewerk? Wat leren ze over de context? Hoe gedragen ze zich ten opzichte van nieuwe vraagstukken? Tot slot, wat leren ze voor plannen voor de toekomst van de periferie? De paper bevat het persoonlijk verslag van een publieke avond in maart 2018 waarop de drie praktijken een aan tal standpunten presenteerden en in gesprek gegaan zijn over hun praktijk. (Cornelis Serveert, 2018)

Het creatieve potentieel van de periferie: drie praktijken

De drie creatieve praktijken situeren zich in uiteenlopende disciplines, van toegepaste ontwerppraktijk tot autonome kunsten. Elk van de praktijken – of personen - neemt een ander standpunt in ten opzichte van de periferie en het platteland als context. OMA onderzoekt als buitenstaander globale ruimtelijke transformatie en dynamieken die zich op het platteland

afspelen. Kathrin Böhm engageert zich voornamelijk voor langere processen op eenzelfde plek. De plek vormt de basis voor de uitkomst van haar artistieke proces. In een gedeeld maakproces, transformeert haar eigen positie van buitenstaander naar iemand die (tijdelijk) deel wordt van een context. Degene die het meeste in de context staat waar hij werkt en als kunstenaar op reageert, is Gert Robijns. Hij woont en werkt in Borgloon. Zonder het overzicht te hebben, verkent hij de context van zijn dorp en zijn streek van binnenuit. Alle drie de praktijken hebben hun eigen aanpak, drijfveren en doelen.

OMA – Countryside

Terwijl de ruimtelijke praktijken zich sinds het begin van de 20^e eeuw steeds meer zijn gaan focussen op het maken van steden, kaarten Rem Koolhaas en OMA de snelle en ongemerkte transformatie van het platteland aan met een tentoonstelling in het Guggenheim in 2019. Volgens de United Nations woonde in 2016 iets meer dan de helft van de wereldbevolking in een stedelijke omgeving. OMA is juist geïnteresseerd in de plekken van die andere helft. De andere 97% van ons aardoppervlak. Het onderzoek omvat een brede inventarisatie om de politieke, economische en culturele processen op het platteland in verschillende delen van de wereld te begrijpen.

Stephan Petermann is onderdeel van de harde kern van OMA waar hij meewerkt aan een onderzoek naar de toekomst van het platteland. Tijdens de publieke avond verkent hij vijf stellingen uit hun lopende onderzoek aan de hand van foto's van bedrijfsbezoeken, wandelingen, en ontwerpen door studenten van de Harvard Graduate School of Design en de Chinese Academie voor Schone Kunsten. Zo stelt hij dat er een toenemende traagheid is in de transformatie van steden. Het reeds gebouwde bepaalt de marges voor het heruitvinden van de stad, en die marges vernauwen. Het platteland daarentegen transformeert sneller, onverwachter en grootschaliger. Bijvoorbeeld een nieuw datacenter in de VS dat uit het niets wordt opgetrokken, heeft gemakkelijk de grootte van het historisch centrum van Siena (Italië). Ten tweede, het platteland bestaat uit een architectuur zonder mensen. De datacenters of distributiecentra zoals die van Amazon, of datgene wat er gebouwd wordt in regio's met een grootschalige, geautomatiseerde landbouw, is door weinig mensen in gebruik en zeer generiek. Een andere trend die hij ontwaart is een landbouw zonder verspilling: optimale condities voor voedselproductie worden gecreëerd met een gecontroleerd binnenklimaat, de juiste belichting en een slim programmeerbaar systeem. De productiviteit van de landbouw hangt daarmee niet meer samen met de oppervlakte aan vruchtbaar land. Nederland is bijvoorbeeld ondanks zijn kleine landoppervlakte, vele malen productiever per hectare op vlak van tomaten dan eender waar ter wereld. Deze tomaten worden geproduceerd in gecontroleerde en programmeerbare kassen. Ten vierde bekijkt hij de verhouding van mens tot wild en verkent hij het principe van bufferzones om dierenwelzijn, natuurontwikkeling en toerisme te laten samengaan. En tot slot constateert hij grootschalige (vastgoed)ontwikkeling van het platteland, met name in China waar men overgaat tot compacte stadsontwikkeling om plattelandsgemeenschappen te huisvesten. Het platteland is op al deze plekken, geen plek van stilstand. Het wordt dus tijd ons romantisch perspectief aan te passen aan deze realiteiten.

Kathrin Böhm – My villages, The International Village Show, Drinks

Wat als je 'het landelijke' lostrekt van zijn geografische context 'het platteland'? De praktijk van Kathrin Böhm verkent de potentie van 'het landelijke' of 'het rurale', als ruimte voor en van culturele (kunst)productie. Als onderdeel van het collectief 'Myvillages', samen met Wapke Feenstra en Antje Schiffers, allen opgegroeid in een rurale gemeenschap, onderzoekt

ze de relatie tussen stedelijke en landelijke praktijken en realiteiten. Ze is zich zeer bewust van de kwalijke verhouding tussen het landelijke en de artistieke productie. Met name de projectie vanuit het stedelijke naar het landelijke, vanuit het 'centrum' naar de 'periferie'. Ze roept op om tijd te nemen voor 'het landelijke', maar niet met het doel ze te 'veroveren', of enkel te 'verkennen'. Met haar artistieke praktijk wil ze deze plekken een andere optie bieden.

Velen van de processen die ze lokaal opzetten, leidt tot een eindresultaat waarin de plek en de inwoners ervan co-createur worden. Het eindresultaat is dan geënt op de gedeelde waarden en identiteit van de plek, de gemeenschap en publieke ruimte. Een voorbeeld hiervan is de porseleinen lepel die ze ontwierp met vrouwen in haar thuisdorp. De kans voor de vrouwen om in het proces andere rollen op te nemen, bijvoorbeeld die van coproducent, laat zien dat het verder gaat dan het gebruiken van ambachten of inspiratie die er op een plek te vinden zijn. Daarmee verandert ook haar eigen rol in het creatieproces; er ontstaat een nieuwe vorm van auteurschap.

Het resultaat van deze processen, brengt ze naar de culturele infrastructuur in steden of neemt ze mee naar een volgende plek via de *International Village Shop*. *The International Village Shop* is een groeiend netwerk van 'culturele' producten met een sterke lokale verankering (variërend van bestek en aardewerk tot zeep, zaden of etenswaar), waarbij de resultaten van collectieve en interculturele producties reizen naar andere dorpen of steden. De producten worden een manier om te praten over de plek waar ze vandaan komen.

Een ander project waar ze bij betrokken is, vindt plaats onder de noemer *Company Drinks*. Dit is een publiek programma waarin ze Londenaars uitnodigen gewassen te groeien en oogsten en er dranken van te maken. Iets wat zestig jaren geleden een gewoonte was voor Oost-Londenaren. Ze brachten hun zomer door in Kent om er te oogsten en produceren. *Company Drinks* wil geen nieuw economisch rendabel model van stadslandbouw naar voren schuiven – het is geen efficiënt proces – wel wil ze inwoners terug vertrouwd maken met een lokaal landschap, de ingrediënten die het voortbrengt, de kennis over recepten, het ambacht van oogsten en het maken van een lokaal product.

Het 'landelijke' is voor Kathrin en kompanen een gebied voor artistiek denken en doen. Een manier om zich buiten de default van het stedelijk, mono-culturele territorium van de hedendaagse kunst te begeven en aandacht te besteden aan een onderbelicht onderwerp dat we vaak ongenueanceerd behandelen.

Gert Robijns – Het dorp, Reset en Reset Haspengouw

De interesse van Gert Robijns voor de periferie of het platteland, is anders. Gert Robijns is een beeldend kunstenaar uit het Haspengouwse dorp Borgloon. Veel van zijn artistieke werken richten zich op de omgeving en de fysieke relatie (van de toeschouwer) met die omgeving. In verschillende van zijn werken, vertrekt hij van de waarneming van alledaagse fenomenen, een context, een ding. Hij plaatst objecten in reeksen naast elkaar of brengt ze in een andere context, draait ze om, abstraheert of isoleert ze. Hij nodigt de toeschouwer uit het werk actief te ervaren, linken te leggen en op een andere manier naar het bestaande te kijken.

Dat de kunstenaar vandaag woont en werkt in Borgloon, een dorp in de buurt van de stad Sint-Truiden en gelegen in een regio die bekend staat om zijn fruitteelt, is onderdeel van een persoonlijke zoektocht. Als kind groeide hij er op en wilde hij er weg. Na Brussel, Charleroi, Berlijn en New York, ligt het centrum van zijn activiteiten nu opnieuw in Borgloon.

Zijn eerste interventie in de regio was ‘*Het Dorp*’ in 2011. Hij bouwde het centrum van zijn dorp, de kerk en pastorie van Borgloon, na op de landingsbaan van een voormalig militair vliegveld in Sint-Truiden. Hij bouwde een metalen skelet op schaal, bekleedde de voorkant en verfde het wit. Een abstractie van het dorp - de periferie - bracht hij tien kilometer dicht bij de stad - het centrum - Sint-Truiden.

In 2015 zette hij zijn werk in de regio verder, hij kocht het huis van zijn grootouders, brak het deels af en bouwde het 10 centimeter van het originele huis weer op: *Reset*. Deze gebouw-sculptuur is een plek voor mensen die ruimte willen om na te denken. Zelf vertrok hij uit zijn geboortestreek om te kunnen nadenken, vandaag stelt hij zijn dorp open voor andere kunstenaars als werk- en tentoonstellingsplek. Met *Reset Home* creëert hij een plek buiten het institutionele artistieke netwerk.

Momenteel werkt hij aan een project dat zich expliciet op het platteland richt. *Reset Haspengouw* legt een link tussen de landbouwindustrie en het platteland rondom Borgloon. Te midden van de fruitboeren observeert, absorbeert en reageert hij op lokale en globale tendenzen en waarnemingen. Het is een serie van serres waarin hij een microklimaat creëert, natuurfenomenen als dauw nabootst, bemestingkorrels uit hun context haalt,... Momenteel bestaat het project in miniatuurvorm, als een voorstel om het project 1 op 1 te bouwen. Zijn werk biedt een manier om naar Haspengouw te kijken.

Creatieve praktijken en ‘ruimte maken’?

Het beeld dat we krijgen van wat er achter de stad ligt, door de drie praktijken naast elkaar te zetten, is een beeld van een platteland in verandering. Een landschap van Amazonboxes en serverfarms, van vertical farmers villages en indoor farming, van wildlife en natuur, van gemeenschappen en dorpen, en vrije ruimte voor initiatief. Wat duidelijk wordt door de grootschalige, plotse veranderingen zoals Stephan Petermann die beschrijft, is dat deze transformatie meestal geïnitieerd kan worden door private partijen. Bij gebrek aan planning en visie op deze plekken zullen de veranderingen hier inderdaad sneller en onaangekondigd plaatsvinden, minder voorspelbaar en grootschaliger dan in steden. Dit kan een plek ten goede komen in het geval van iemand als Gert Robijns – hoewel zijn ingrepen in het landschap van kleine schaal zijn –, of het kan een plek ontcrachten van zijn ‘sense of place’, in het geval van distributiehubs of serverfarms.

De gemeenschappen in de dorpen daarentegen veranderen vaak ongemerkter. (Thissen, 2013) Om hiermee te werken, moet je je tijd nemen. En het ene dorp, is het ander niet. Zo blijkt uit de uiteenlopende objecten in de *International Village Show*. Met de meeste planningscapaciteit in de steden, is er, net zoals Kathrin Böhm aankaart met de artistieke stedelijke mono-cultuur, een noodzaak aan een meer genuanceerd en gelaagd begrip van ‘het platteland’ of ‘de dorpen’. Het naast elkaar plaatsen van verschillende plekken, het delen van kennis rond het platteland en de dorpen en een praktijk opbouwen die als doorgeefluik functioneert tussen het stedelijke en het landelijke en omgekeerd, is daarbij van groot belang.

De drie praktijken werken op hun manier aan de toekomst van de plekken waar ze werken. OMA hoopt met hun onderzoek de ontwerpers en ruimtelijke professionals bewust te maken van de uitdagingen en ontwerp-opgaven van het platteland. Het ontwerpend onderzoek dat getoond wordt door Stephan Petermann, suggereert ook vooral een nieuw soort opdrachtgeverschap: distributiecentra als nieuwe tempels, natuurparken met plekken op maat

van dierenwelzijn en biodiversiteit gecombineerd met aandacht voor menselijke beleving en toerisme,...

En hoewel de praktijken van Kathrin Böhm en Gert Robijns ruimtelijke kwaliteit niet als doel stellen van hun praktijk, toch dragen zij vandaag al bij aan de kwaliteit en de transformatie van de plekken waar ze werken. Gert Robijns door installaties te maken, door toeschouwers te confronteren met een fysieke context, door mensen uit te nodigen op plekken. Kathrin Böhm genereert dan weer door haar werk een gedeeld begrip van een plek. Als ruimtelijke professionals valt er te leren van hun kennis van het platteland en de dorpen, maar ook van hun aanpak en hun methodes.

Gedrag en ruimte in de periferie

Richard Florida (2002, 2014) legde de parallel tussen de ‘creative class’ en de vooruitgang in steden (en kwam daar recent op terug). Vandaag zie je een aantal van diezelfde klasse weer voorbij de steden kijken. Het naast elkaar bestaan van deze praktijken in éénzelfde ruimte - ‘het platteland’- toont alleszins uiteenlopende mogelijkheden aan waarop je een plek kan benaderen. Ze spreken elkaar niet tegen, en sluiten elkaar niet uit, maar ze richten zich op andere gedragsveranderingen. Gert Robijns en Kathrin Bohm beïnvloeden door hun praktijk, bewust of onbewust, het gedrag van mensen op een plek en ze creëren een relatie met een publiek buiten die plek. Iets wat in de context van het platteland, die volgens OMA veel meer ingrijpender gestuurd wordt door beslissingen van mensen die niet op die plek geworteld zijn, ten goede komt. OMA richt zich dan weer voornamelijk op het gedrag van de ruimtelijke professionals.

Vanuit het idee dat de uitdagingen voor de toekomst – stedelijk of niet – groot zijn, de materie complex en de snelheid waarmee we ze zullen moeten aanpakken sneller zijn dan planners meestal kunnen bewerkstelligen, kunnen we de aanwezigheid van de ‘creative class’ in de dorpen en op het platteland, en de linken die ze proberen te leggen met de stedelijke context, alleen maar toejuichen. De creatieve klasse zal er, net zoals in steden, misschien niet de oplossing zijn voor de toekomst, noch hoeven ze geïncorporeerd te worden in het plannen. Hun ervaring en methodes voor het leren begrijpen van een plek kunnen inspireren. De kennis die de creatieve praktijken opbouwen helpen ons met een betere framing van de context – en hopelijk met het maken van betere beslissingen. Bewust of onbewust, bepalen en beïnvloeden deze praktijken mede het gedrag ten opzichte van ruimte.

Referenties

- Bourdieu, P. (1983). "The field of cultural production, or: The economic world reversed." *Poetics* **12**: 311-356.
- Company Drinks (2018), Retrieved 05-04-2018, from <http://companydrinks.info/about/>
- Cornelis Serveert (13 maart 2018). "A-Z Night #6: Beyond the urban – the creative potential of the periphery" De Nieuwe Zaal, Hasselt
- Florida, R. (2014). *The rise of the creative class revisited*, INGRAM PUBLISHER SERVICES US. Originele publicatie (2002)
- Koolhaas, R. (2012). "Countryside" Retrieved 01-04-2018 from <http://oma.eu/lectures/countryside>
- Myvillages (2018), Retrieved 05-04-2018, from <http://myvillages.org/index.php?a=about>
- Oswalt, P. ed. (2005). *Shrinking Cities, Volume 1: International Research*, Hatje Cantz.
- Rantisi, N., Leslie, D., Christopherson, S. (2006). "Guest editorial: Placing the creative economy: scale, politics, and the material." *Environment and Planning* **38**.
- Robijns, G. (2012), Retrieved 05-04-2018, from <http://www.gertrobijns.com/>
- Thissen F., Loopmans M., (2013). "Dorpen in Verandering." *Rooilijn* **46**(2): 80-89.
- Van Beek, J. (2018) A-Z Night #6 Beyond the urban – The creative potential of the periphery. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2016). *The World's Cities in 2016 – Data Booklet (ST/ESA/SER.A/392)*.
- Woods, M. (2010). *Rural - Key ideas in geography*. Abingdon, Taylor & Francis. 1-15.

Credits: Deze paper is gebaseerd op A-Z Night #6: Beyond the Urban – The creative potential of the periphery. De A-Z Nights zijn een initiatief van Z33, Architectuurwijzer, PXL MAD School of Arts, Luca School of Arts campus C-mine en UHasselt Faculteit Architectuur en Kunst. Deze avond werd samengesteld in samenwerking met Veerle Devreese en Pien Visser – Projectstudio Cornelis Serveert naar aanleiding van het onderzoek van Tine Segers - UHasselt. Inhoudelijk verslag werd gemaakt door Jozefien Van Beek.